

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΙ ΤΑΦΟΙ ΠΕΡΑΤΗΣ

Είς τὸ Β. ἄκρον τοῦ κόλπου τοῦ Πορτοράφτη, καὶ κατὰ μῆκος τῶν νοτίων προπόδων τοῦ λόφου τῆς Περαιῆς ὑπάρχει ἄρκετὰ παχὺ αἰολογενὲς ἀμμολιθικὸν στρώμα, πού ὀρίζεται πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ ρέμα τῆς Ἑρωτοσπηλιάς. Τὸ στρώμα αὐτὸ ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τοὺς τελευταίους μυκηναϊκοὺς χρόνους διὰ τὴν κατασκευὴν τάφων, πού ἡ ὑπαρξίς των ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν ἤδη ἀπὸ τὸ 1895, εἰς τοὺς ἀρχαιοκαπήλους δὲ πολὺ ἐνωρίτερον¹. Τὸ 1953, ὅτε ὑπηρετοῦν ὡς ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων τῆς Α' Ἀρχ. Περιφέρειας, ἡ ὑπηρεσία μὲ ἐστειλεν ἐκεῖ μὲ τὴν ἐντολήν νὰ σώσω ἀπὸ τὴν σύλησιν τάφον τοῦ νεκροταφείου, πού ἀπεδείχθη ὁμοῦ συλημένος ἀπὸ πολλοῦ. Διαπιστωθέντος ὁμοῦ, ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸν ὑπῆρχον εἰς τὴν περιοχὴν καὶ ἄλλοι πολλοί, πού ὠρισμένοι εἶχον ἤδη συληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοκαπήλους καὶ ἄλλοι, οἱ περισσότεροι, ἐκινδύνουν νὰ ὑποστοῦν τὴν ἰδίαν τύχην, ἐνεκρίθη καὶ μοῦ ἀνετέθη ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀνασκαφῆς, πού ἀνέλαβε πλέον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία². Ἐκτοτε ἡ ἔρευνα συνεχίσθη χωρὶς διακοπὴν μέχρι καὶ τοῦ 1963, ὅποτε ἐσκάφησαν οἱ τελευταῖοι τάφοι. Ἡρευνήθη ἐν συνόλῳ ἑκτασις 13 στρεμμάτων περίπου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνακάλυψιν καὶ πλήρη ἀνασκαφὴν 159 ἀσυλήτων καὶ 60 συλημένων τάφων, ἀριθμηθέντων ἀντιστοιχῶς Ι-157 καὶ ΣΙ-Σ60³ (Σχ. 6 δ. 1). Μέσα εἰς τοὺς τάφους αὐτοὺς εὐρέθησαν συνολικῶς 1264 ἀγγεῖα καὶ εἰδῶλια, 331 μικροαντικείμενα ἢ ὁμάδες ἀντικειμένων ἀπὸ λίθον, 235 ἀπὸ μέταλλον, 10 ἀπὸ πηλὸν καὶ 223 ἀπὸ διαφόρους ἄλλας ὕλας (ὕαλόμαζαν, ἐλεφαντοστοῦν κλπ.).

Τὸ ἔδαφος εἶναι ἄρκετὰ μαλακόν, ὥστε νὰ ἐπιτρέπη τὴν σχετικῶς ἄκοπον ἀνόρυξιν τῶν τάφων, συγχρόνως ὁμοῦ εἶναι καὶ τόσον εὐθρυπτον, ὥστε νὰ μὴ τοὺς ἐξασφαλίσῃ παρὰ μικρὰν σχετικῶς στερεότητα. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ὅτι εἰς τοὺς περισσότερους τάφους οἱ θόλοι κατέρρευσαν ἀχρηστεύοντες τοὺς θαλάμους καὶ σφραγίζοντες τὸ περιεχόμενον των, τοῦτο δέ, εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις, ἔγινεν ἀσφαλῶς ἤδη κατὰ τὴν διάρ-

κειαν τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ νεκροταφείου. Ὅταν τοῦτο συνέβαινε, ὁ τάφος εἴτε ἐγκατελείπετο ἐντελῶς, εἴτε ἐξηκολούθει νὰ χρησιμοποιηθῇ, ὅποτε ὁμοῦ αἱ μεταγενέστεραι ταφαὶ ἐγένοντο εἰς ἐπ'ἀλλήλα στρώματα ἀνάμεσα εἰς τοὺς πεσμένους βώλους τοῦ πετρώματος. Κάποτε ἡ κατάρρευσις αὐτὴ ἦτο μερικὴ μόνον καὶ περιωρίζετο εἰς τὴν περισσότερον εὐπαθῆ περιοχὴν τοῦ ὑπερθύρου, ὅποτε ἐξηκολούθει νὰ χρησιμοποιηθῇ τὸ ἀνέπαφον μέρος τοῦ θαλάμου, ἐσκάπτετο δὲ νέος δρόμος καὶ διερρυθμίζετο ἀναλόγως ἡ εἴσοδος.

Μορφὴ καὶ εἶδη τάφων. Οἱ τάφοι γενικῶς εἶναι θαλαμοειδεῖς μικρῶν σχετικῶς διαστάσεων. Οἱ θάλαμοι ἔχουν σχῆμα κατὰ βάσιν τετράπλευρον, συχνὰ ὁμοῦ παραμορφωμένον καὶ ἀκανόνιστον λόγῳ τῆς καμπυλότητος τῶν γωνιῶν καὶ τῶν πλευρῶν, τῆς ἐπιπροσθέτου διανοίξεως κογχῶν ἢ τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀσυμμέτρου διευρύνσεώς των. Ἡ ὀροφὴ σπανίως εὐρίσκεται εἰς ὕψος μεγαλύτερον τοῦ 1 μέτρου ἀπὸ τὸ δάπεδον. Εἰς τὸ δάπεδον συναντῶνται ἐνίοτε μικροὶ λάκκοι, ἀκάλυπτοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πού ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἐναπόθεσιν ὀστέων καὶ κτερισμάτων παλαιότερων παραμερισμένων ταφῶν. Ἡ θύρα ἐτειχίζετο ἔπειτα ἀπὸ κάθε ἐνταφιασμόν μὲ ξηρολιθίαν κτισμένην μὲ σχετικῶς μεγάλους ἀργοὺς λίθους εἰς τὸ κάτω μέρος καὶ μικροτέρους εἰς τὸ ἐπάνω.

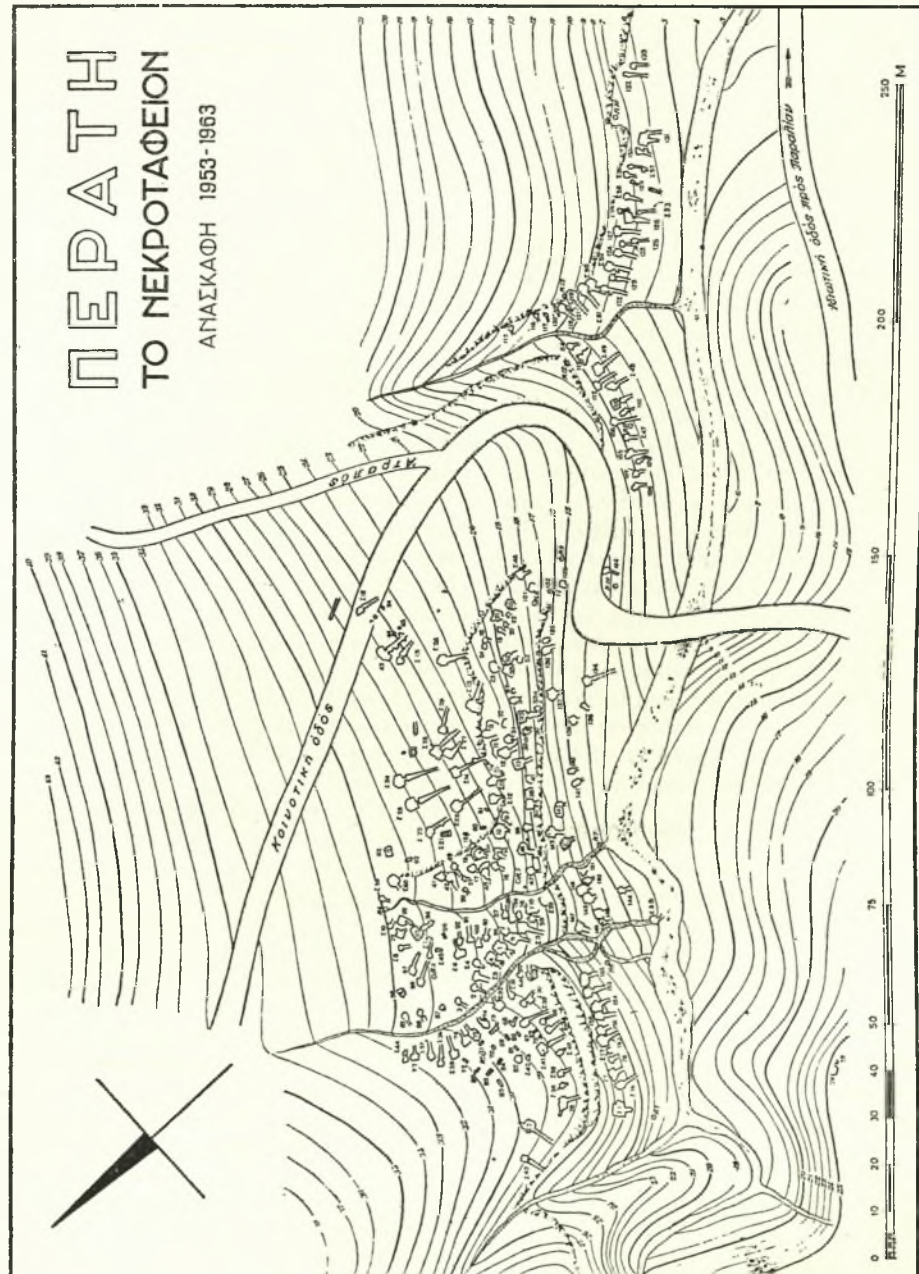
Ἐκτὸς τοῦ κυρίου θαλάμου ἔχουν μερικοὶ τάφοι καὶ κόγχας. Αἱ κόγχαι αὐταὶ σπανίως συναντῶνται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ θαλάμου, εἰς τὰς περιπτώσεις δὲ αὐτὰς δὲν εἶναι αὐτοτελεῖ, οὕτως εἰπεῖν, ὀρύγματα, ἀλλὰ ἔχουν τὴν μορφήν μικρῶν ἀκανόνιστων ἐπεκτάσεων τοῦ θαλάμου εἰς τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου καὶ χωρὶς ἰδιαίτεραν λιθοδομήν. Αἱ κατὰ κυριολεξίαν κόγχαι παρουσιάζονται εἰς τὰς παρειὰς τοῦ δρόμου. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τὸ ἀνοιγμὰ των φράσσεται μὲ ξηρολιθίαν ὁμοίαν μὲ τὴν τεῖχισιν τῆς θύρας (Βλ. ΠΑΕ 1955, πίν. 29β). Αἱ ἐξωτερικαὶ αὐταὶ κόγχαι, τετράπλευροι, ὠοειδεῖς ἢ κυκλικαὶ κατὰ τὸ σχῆμα, εὐρέθησαν περιέχουσαι παιδικὰς ταφάς, ποτὲ δὲ ἀνακομιδὰς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς θαλαμοειδεῖς εὐρέθησαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον 16 λακκοειδεῖς μεγάλοι καὶ 4 μικρότατοι παιδικοί. Οἱ μεγάλοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ βαθεῖς τετραπλεύρους στενομήκεις λάκκους συχνὰ, ἀλλ' ὅχι πάντοτε, καλυπτομένους ἀπὸ λιθίνας πλάκας, πού εἶναι σκαμμένοι εἰς τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπίπεδα σημεῖα τοῦ νεκροταφείου, μεταξὺ τῶν θαλαμοειδῶν καὶ πλησίον των. Ἀναμφιβόλως τὴν προτίμησιν τοῦ σχήματος αὐτοῦ ὑπαγόρευσε τὸ ἀκατάλληλον τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκoῦς χώρου διὰ τὴν κατασκευὴν θαλαμοειδῶν. Κατὰ τὰ ἄλλα οἱ λακκοει-

1. Στάης, ΑΕ 1895, σ. 201-202.

2. Σχετικὰς ἐκθέσεις βλ. εἰς ΠΑΕ 1953, σ. 88-102, 1954, σ. 89-103, 1955, σ. 100-108, 1956, σ. 63-72, 1957, σ. 35-41. Ἐπίσης Ἔργον 1958, σ. 18-26, 1959, σ. 12-17, 1960, σ. 16-21, 1961, σ. 19-26, 1962 σ. 16-22, καὶ 1963, σ. 21-27.

3. Ἡ ἔλλειψις αὐτῆς ἀντιστοιχίας μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τάφων καὶ τῆς ἀπολύτου ἀριθμῆσεώς των ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οἱ 5α, 15β καὶ 30α εἶναι ξεχωριστοὶ τάφοι καὶ ὅχι κόγχαι ἢ διαδοχικαὶ στρώσεις τῶν 5, 15 καὶ 30, ἐνῷ ἀφ' ἐτέρου ὁ 58 δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μεταγενεστέραν φάσιν τοῦ 59.

Σχέδ. 1. Τὸ νεκροταφεῖον τῆς Περαιῆς

δεῖς αὐτοὶ εἶναι, ὥς προκύπτει ἀπὸ τὰ εὐρήματα, σύγχρονοι πρὸς τοὺς ἄλλους, παρουσιάζοντες ὅμοια κτερίσματα καὶ τὰ ἴδια ταφικά ἔθιμα. Οἱ περισσότεροι εἶναι ἀτομικοί, μερικοὶ ὁμῶς περιείχαν δύο ἢ καὶ περισσοτέρας ταφάς, καταφανῶς ὄχι συγχρόνους μεταξύ των. Ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ 4 λακκοειδεῖς (ὁ ἕνας μικρότατος παιδικός) μὲ ἀβαθὴ καὶ λειτουργικῶς περιττὸν δρόμον ὁδηγοῦντα εἰς τοὺς τρεῖς μὲν εἰς τὸ μέσον μῖα ἀπὸ τὰς μακράς των πλευράς, εἰς τὸν τέταρτον δὲ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς γωνίας. Ἰσως νὰ πρόκειται περὶ ἀποπείρας ἀνορύξεως κανονικῶν θαλαμοειδῶν, πού ἐγκτελείφθη ὅταν διεπιστώθη ὅτι θὰ ἐχρειάζετο μεγάλη προσπάθεια διὰ τὴν πραγματοποιήσιν της, τῆς καταστάσεως ἐξοικονομηθείσης διὰ τῆς μετατροπῆς τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου, ἀφοῦ ὁ δρόμος εἶχεν ἓν μέρεϊ σκαφῇ. Ἰσως ἀφ' ἐτέρου νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ προσαρμοσθῇ τὸ σχῆμα τοῦ λακκοειδοῦς πού ἐπέβαλλον αἱ συνθήκαι εἰς τὸ τοῦ θαλαμοειδοῦς πού ἦτο τὸ ἐπιθυμητόν. Ὅπως δὲ ποτε, οἱ τάφοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις, ὅπως ἐξαιρέσεις ἀποτελοῦν καὶ δύο ἄλλοι μεγάλοι τετραγώνιοι λάκκοι, διηρημένοι ἀπὸ λεπτὸν ἐγκάρσιον τοῖχον εἰς δύο μέρη, πού τὸ ἓνα εἶχε χρησιμοποιοῦν διὰ ταφάς (ΠΑΕ 1957, πίν. 8α).

Τὸ ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζουν ὅλοι οἱ τάφοι τῆς Περαιτῆς ἔγκειται κυρίως εἰς τὸν βραχὺν βίον των. Λόγῳ τῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους οἱ περισσότεροι ἤχηρησεύθησαν μετὰ τὴν πάροδον ὀλίγων ἐτῶν, ἢ δὲ ἐπανελημμένη καὶ κατὰ ἐπάληλα στρώματα χρησιμοποίησιν των πιστοποιεῖ ὅτι ἀποκλείεται νὰ ἐχρησιμοποιήθησαν ἐπὶ μέγα χρονικὸν διάστημα. Ἡ διαπίστωσις αὕτη, περιορίζουσα τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας των, ἐπιτρέπει τὴν ἀσφαλεστέραν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν εὐρημάτων των, τόσοσιν ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς ἐποχῆς πού ἀντιπροσωπεύουν, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν διαδοχὴν των μέσα εἰς τὰ πλαίσιά της.

Τρόποι καὶ ἔθιμα ταφῆς. Τὸ ἔθιμον πού ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Περαιτὴν εἶναι βεβαίως ὁ ἐνταφιασμός. Οἱ νεκροὶ ἐθάπτοντο μέσα εἰς τὸν θάλαμον, ἀπ' εὐθείας ἐπάνω εἰς τὸ ἔδαφος. Ἡ ἐπικρατοῦσα στάσις (82 περιπτώσεις) εἶναι ἡ τοῦ ὑπτίου ὀκλάζοντος, τοῦ σώματος δηλαδὴ πού κεῖται ὑπτιον ἢ μὲ ἐλαφροτάτην κλίσιν πρὸς τὸ ἓνα πλευρόν, μὲ τὰ χεῖρα διασταυρωμένα εἰς τὸ στήθος ἢ τὸ ὑπογάστριον, τεταμένα κατὰ μῆκος τοῦ θώρακος ἢ, ἐνίοτε, μὲ τὸ ἓνα τεταμένον καὶ τὸ ἄλλο λυγισμένον εἰς τὸν ἀγκῶνα ἐγκαρσίως πρὸς τὸ σῶμα, τὰ δὲ σκέλη διπλωμένα ὥστε τὰ γόνατα νὰ εὐρίσκωνται ὑψηλά. Ἄλλοι 20 ἔκειντο

ἐπὶ τοῦ ἐνὸς πλευροῦ των. Παραλλήλως, παρατηρεῖται εἰς δύο περιπτώσεις καὶ ἡ κανονικὴ στάσις τοῦ ὀκλάζοντος, ὑπάρχουν δὲ καὶ τέσσαρες νεκροὶ πού ἐτάφησαν ὑπτιοὶ καὶ τεταμένοι.

Μετὰ τὰς πρώτας ὀλίγας ταφάς, ὅταν ὁ θάλαμος ἐγέμιζε, τὰ ὀστέα τῶν παλαιότερων νεκρῶν ἀποθύντο μαζὶ μὲ τὰ κτερίσματά των φύρδην-μίγδην πρὸς τὰ τοιχώματα χωρὶς κανένα σεβασμόν, οὕτω δὲ ἐδημιουργεῖτο χώρος διὰ τὴν ἐπομένῃ ταφῇ. Κάποτε αἱ παραμερισμένα αὐτὰ ταφαὶ ἐρρίπτοντο μέσα εἰς τοὺς μικροὺς λάκκους πού ἀνεφέρθησαν προηγουμένως. Ὅχι μόνον δὲ παρεμερίζοντο, ἀλλὰ καὶ τὰ πολυτιμότερα καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν διατηρούμενα κτερίσματά των ἀφηροῦντο εἴτε ἀπὸ τοὺς νεκροθάπτας εἴτε ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς συγγενεῖς. Ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι εἰς μερικοὺς τάφους εὐρέθησαν τεμάχια ἐνὸς ὠρισμένου ἀγγείου εἰς τὸ γέμισμα τοῦ δρόμου, ἄλλα δὲ μέσα εἰς τὸν θάλαμον, χωρὶς ὅλα μαζὶ νὰ ἀποκαθιστοῦν τὸ σύνολον τοῦ ἀγγείου, συνάγεται ὅτι οἱ τάφοι ὑπέκειντο εἰς περιοδικούς καθαρισμούς, πού δὲν ἀντιστοιχοῦν πάντοτε πρὸς νέαν ταφῇ, διότι ὑπάρχουν περιπτώσεις ὅπου τάφοι, καθαρισμένοι κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν πλέον, ἢ δὲ θέσις ἢ δημιουργηθεῖσα διὰ τὴν προσεχῇ ταφῇ ἔμεινε κενή.

Προκειμένου περὶ νεκροταφείου μυκηναϊκῶν χρόνων, οἱ ἐνταφιασμοὶ αὐτοὶ ἦτο φυσικὸν νὰ εὐρεθοῦν καὶ ἀνεμένοντο. Ἐκεῖνο πού δὲν ἀνεμένοντο νὰ εὐρεθῇ καὶ ὑπῆρξεν ἡ ἐξαιρέσις εἰς τὸν γνωστὸν κανόνα ἦσαν αἱ καύσεις μερικῶν ἀπὸ τοὺς νεκρούς.

Καῦσις τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους ἦτο κυρίως εἰπεῖν ἄγνωστος μέχρι τοῦδε. Ἐκτὸς ἀπὸ μίαν μεμονωμένην καὶ θεωρουμένην ὡς σχετικῶς ὑποπτον περίπτωσιν εἰς τάφον τῆς Προσύμνης (καὶ ἄλλην ἀπὸ τὸν θολωτὸν τάφον 2 τῆς Τραγάνας⁴ πού προσετέθη ἀργότερον), τὰ μόνα γνωστὰ δείγματα ἀνάγονται εἰς μεταγενεστέρους, ὑπομυκηναϊκοὺς χρόνους καὶ προέρχονται ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖον τῆς Σαλαμῖνος. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Περαιτῆς ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ἔθιμον ἦτο γνωστὸν καὶ εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν, ὡς ἐξαιρέσις μὲν, ὄχι ὁμῶς τόσοσιν σπάνιον ὥστε νὰ θεωρηθῇ ὡς ξένον καὶ παρείσακτον.

Συνολικῶς ἤλθον εἰς φῶς 18 ἀσφαλεῖς καὶ ἀναμφισβήτητοι καύσεις. Ἐκτὸς αὐτῶν εὐρέθησαν καὶ εἰς μερικοὺς τάφους ἐλάχιστα μικρά, σπάνια καὶ διασκορπισμένα τεμάχια καμένων ἀνθρωπίνων ὀστέων πού, μεμονωμένα ὅπως εἶναι, ἐνδεικτικῶς

4. Μαρινάτος, ΠΑΕ 1955, σ. 252-253.

μόνον μπορούν νά ληφθούν ὑπ' ὄψιν. Πέντε ἀπὸ τὰς καύσεις εὐρέθησαν εἰς τὸν τάφον I, μία εἰς τὸν 36, δύο εἰς τὸν 38, μία εἰς τὸν 46, δύο εἰς τὸν 75, δύο εἰς τὸν 122, ἀπὸ μία εἰς τοὺς 145 καὶ 146, δύο εἰς τὸν 154 καὶ μία εἰς τὸν 157⁵. Εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις τὰ καμένα ὅστ' εἶναι ὀλίγα καὶ εἰς μικρὰ τεμάχια. Ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι ἡ καύσις ἐτελεῖτο κάπου κοντὰ εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ὅχι ὅμως εἰς τὴν ἄμεσον γειτονίαν τοῦ τάφου. Κατόπιν τὰ ὅστ' ἐθρυμματίζοντο καὶ συνελέγοντο ἀπὸ τὴν πυρὰν τεμάχια ἀντιπροσωπευτικά, τρόπον τινά, τοῦ σκελετοῦ (ὅχι ὅμως καὶ τὸ σύνολον), πού ἀπετίθεντο εἰς τὸν θάλαμον τοῦ οἰκογενειακοῦ τάφου. Ἡ περίπτωσις, μεταξὺ ἄλλων, τοῦ τεφροδόχου ἀγγείου τοῦ τάφου 36 (βλ. ΠΑΕ 1955, πίν. 32β ἀρ. 416) μιᾶς πρόχου χαρακτηριστικῆς ὅχι μόνον τῆς ἐποχῆς τῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιτοπίου κεραμεικῆς τῆς Περαιτῆς, ἀποκλείει τὸ ἐνδεχόμενον οἱ νεκροὶ νὰ ἐκάψαν μακρὰ ἀπὸ τὸν τόπον τῆς τελευταίας τῶν κατοικίας (κατὰ τὴν διάρκειαν ταξιδίου π.χ.) ὅποτε ἡ καύσις τῶν θά μπορούσε νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς λύσις τοῦ προβλήματος τῆς μεταφορᾶς τοῦ νεκροῦ ἀπὸ μακρινὸν τόπον.

Ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς καύσεις μόνον αἱ τρεῖς (δύο ἄτομα ὀρίμου ἡλικίας καὶ ἓν νήπιον) τοῦ λάκκου 2 τοῦ τάφου 1 συνωδεύοντο ἀπὸ κτερίσματα⁶ εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ αὐτὴν τὰ διάφορα ἀντικείμενα (κοσμήματα κυρίως, μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ πολυτίμα) εἶχον καὶ αὐτὰ κατὰ μὲτὰ τὰ ὅστ'.

Αἱ καύσεις ἐτοποθετοῦντο μέσα εἰς τοὺς τάφους κατὰ δύο βασικοὺς τρόπους: Εἴτε μέσα εἰς ἀγγεῖον (Πί ν. 85α-β) εἴτε χύμα. Τὰ ἀγγεῖα πού ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς τεφροδόχοι δὲν ἔχουν οὔτε εἰδικὸν σχῆμα οὔτε ἐνιαῖον μέγεθος. Ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ σημειωθῇ εἶναι ὅτι καμμία ἀπὸ τὰς καύσεις αὐτὰς δὲν ἦτο ἡ τελευταία τοῦ τάφου, ὥστε νὰ ὑποθεθῇ ἐνδεχομένως ὅτι πρόκειται περὶ σχετικῶς μεταγενεστέρων (ὑπομυκηναϊκῶν π.χ.) προσθηκῶν. Αἱ δὲ τεφροδόχοι πρόχοι τῶν τάφων 36, 38, 75 καὶ 157, ὡς καὶ ὁ ἀμφορίσκος τοῦ τάφου 1 ἀνῆκουν ἀσφαλῶς εἰς τοὺς μυκηναϊ-

κοὺς χρόνους καὶ μάλιστα ὅχι εἰς τοὺς ἐσχάτους.

Αἱ καύσεις λοιπὸν ἐμφανίζονται ὡς ἐξαιρέσεις, παρουσιάζονται ὅμως πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καὶ τελοῦνται ἐπιτοπίως. Τοῦτο, πού πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀναμφισβήτητον, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα συμπεράσματα τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Περαιτῆς.

Οἱ νεκροὶ, κατὰ κανόνα, εὐρέθησαν κτερισμένοι. Τὰ κτερίσματα εἶναι τὰ συνήθη: Κοσμήματα, φυλακτά, ἐργαλεῖα, σκεύη, ὅπλα, εἰδῶλια καὶ ἀγγεῖα. Ἐπὶ πλεόν, καὶ εἰς τὰς παιδικὰς εἰδικῶς ταφάς, εὐρέθησαν καὶ θαλάσσιαι ἀχιβάδες τοῦ εἶδους κῶνος. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτὰς εἶχον τριβῇ εἰς τὸ πλευρόν των μέχρις ὅτου ἀποκτήσουν ἐπίπεδον ἔδραν. Ὀλίγοι μάλιστα ἐξ αὐτῶν περιέχον εἰς τὸ ἐσωτερικόν των καὶ μικρὰν ποσότητα χυμένου μολύβδου (βλ. ΠΑΕ 1956, πίν. 16α καὶ 1957, πίν. 8β). Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀχιβάδων αὐτῶν ποτὲ δὲν εἶναι ὁ ἴδιος. Συνήθως εἶναι 5-6, ποικίλλει ὅμως ἀπὸ 1 μέχρις 122.

Αἱ ταφαὶ τῶν ἐνηλίκων παρουσιάζουν ποικίλιαν κτερισμάτων. Τὰ ἀγγεῖα, ἐφ' ὅσον ἡ ταφή ἦτο ἀδιατάρακτος, εὐρέθησαν πλησίον τῶν νεκρῶν καὶ εἰς διαφόρους θέσεις, καὶ παρουσιάζουν ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τῶν ἀρκετὴν ποικίλιαν, ὑπάρχουν δὲ μερικὰ εἶδη πού χρησιμοποιοῦνται περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ πού ἀνευρίσκονται εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ταφάς. Αὐτὰ εἶναι οἱ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, οἱ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι, τὰ προχοῖδια, οἱ κύαθοι, αἱ πρόχοι καὶ οἱ σκύφοι, ἀπὸ αὐτὰ δὲ τὰ τρία πρῶτα εἶδη ὑπάρχουν κατὰ ποσοστὸν μεγαλύτερον τοῦ 10%. Τὰς παιδικὰς ταφάς συνοδεύουν συχνὰ θήλαστρα, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὰ ἀνθρωπόμορφα εἰδῶλια σχήματος Ψ πρέπει νὰ ἀποδοθῶν εἰς αὐτάς. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιον.

Ὑπάρχει ὅμως μία κατηγορία ἀνθρωπομόρφων καὶ μάλιστα γυναικείων εἰδῶλιων εἰς τὴν Περαιτὴν πού ἀνήκεν ἀναμφισβήτητως εἰς ταφάς ἐνηλίκων: αἱ θρηνωδοί. Τὰ εἰδῶλια αὐτὰ εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ συνήθη τύπου Ψ, τὰ χέρια των ὅμως ἐνώνονται εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πόλου τῆς κεφαλῆς των⁶. Αἱ βάσεις των εἶναι συμπαγεῖς, φέρουν δὲ εἰς τὸ κέντρον των μικρὰν ὀπὴν. Εἰς τοὺς δύο τάφους ὅπου εὐρέθησαν (τοὺς 5 καὶ 111α) ἦσαν πεσμένα πλησίον διώτου λεκάνης (βλ. ΠΑΕ 1953, σ. 98 καὶ 99, εἰκ. 10 καὶ 11), πού εἶχεν εἰς τὰ χεῖλη τῆς ἀντιστοίχους καὶ ἱσαριθμοὺς ὅπας, συμμετρικῶς διατεταγμένας. Ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν των ὁπῶν αὐ-

5. Εἰς τὰς περὶ τῆς ἀνασκαφῆς ἐκθέσεις τὰς δημοσιευμένας εἰς τὰ ΠΑΕ 1953-1963 ἀναφέρονται συνολικῶς 11 καύσεις, διότι εἶχον ὑπολογισθῇ ἀπὸ μία εἰς κάθε λάκκον, τεφροδόχον ἢ θάλαμον, δι' ὅσας εἶχον εὐρεθῇ χύμα. Ἡ ἐξέτασις ὅμως τῶν καμένων ὀστέων ἀπεκάλυπεν ἐν τῷ μεταξὺ ὅτι εἰς μερικὰς ἀπὸ τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τὰ ὅστ' ἀπὸ προήρχοντο ἀπὸ περισσότερα τοῦ ἐνὸς ἄτομου, διαφορετικῆς καποτε ἡλικίας καὶ φύλου, πού εἶχον ταφῇ μαζὶ.

⁶ Ἐπιθυμῶ νὰ εὐχαριστήσω καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς τοὺς ἱατροὺς κκ. Μ. Παϊδοῦσην καὶ Χ. Σμπαροῦνην πού ἀνέλαβον τὴν μελέτην τῶν ὀστέων αὐτῶν καὶ μὴ κατέστησαν γνωστά τὰ συμπεράσματά των.

6. Εἰδῶλια ἀπολύτως ὅμοια πρὸς αὐτὰ ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν Ρόδον (Α. Maiuri, ASAtene 1923-24, σ. 142, εἰκ. 65, 174, εἰκ. 99 καὶ 101, καὶ 181) τελευταίως δὲ καὶ εἰς τὴν Νάξον (Ἔργον 1960, σ. 190, εἰκ. 216 καὶ 217).

τῶν καὶ τῶν θέσεων ὅπου εὐρέθησαν τὰ εἰδῶλια, προκύπτει ὅτι αὐτὰ ἦσαν στερεωμένα μὲ μικρόν, λεπτόν καὶ ἀπὸ φθαρτὴν ὕλην στέλεχος (ξύλα-ράκι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα) εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ἀγγείου (Πί ν. 86α). Ἡ δὲ στάσις των, ὁμοία πρὸς τὴν στάσιν τῶν θρηνωδῶν τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ Διπύλου, καθιστᾷ φανεράν τὴν λειτουργίαν των, ποὺ συνίστατο εἰς τὸ νὰ πενθοῦν τὸν νεκρόν, ὡς ἐκπρόσωποι ἴσως τῶν συγγενῶν του⁷.

Ἀπὸ τοὺς τάφους 21 καὶ 25 κυρίως, ἀλλὰ μεμονωμένως καὶ ἀπὸ ἄλλους, προέρχεται ἀριθμὸς πηλίων εἰδωλίων ζώων (ἐλάφων, βοῶν, ἵππων κλπ.) καὶ πτηνῶν, καθὼς καὶ μικρὸν ὁμοίωμα καθίσματος. Ὅλα αὐτὰ συνάδουν παιδικὰς ταφάς, οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἦσαν παιχνίδια (βλ. ΠΑΕ 1954, σ. 99, εἰκ. 11).

Τὰ λοιπὰ κτερίσματα παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν. Εἶναι κατεσκευασμένα ἀπὸ μέταλλα (πολλὰ μάλιστα ἀπὸ χρυσόν), λίθους, ἡμιπολυτίμους καὶ μὴ, ἐλεφαντοστοῦν, τεχνητὰς ὕλας, κάποτε δέ, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀχιβάδων, εἶναι ἄπλως ἀντικείμενα προερχόμενα ἀπὸ τὸ φυσικὸν περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου ποὺ τὰ ἐχρησιμοποιοῖ ὅπως τὰ εὕρισκεν. Ὡς πρὸς τὴν μορφήν των εἶναι κοσμήματα (δακτύλιοι, ψήφοι περιδεραιῶν, σφηκωτῆρες), σφραγιστῆρες (σφραγιδόλιθοι γενικῶς ἀλλὰ καὶ δύο σφραγιδοκύλινδροι), φυλακτά, συμπληρώματα τῆς ἐνδυμασίας (πόρπαι καὶ περόναι), ἐργαλεῖα καὶ σκευὴ (μαχαίρια καὶ μαχαιρίδια, βελόναι, βαρίδια δικτύου, ἄγκιστρα, κοπίδια καὶ σμίλαι, μία ἀκόνη καὶ δύο ἄτρακτοι), εἶδη καλλωπισμοῦ (κάτοπτρα, κτένες, τριχολαβίδες, ξυράφια, κρητὶς), ὅπλα (ξίφη καὶ μία λόγχη), ὑπολείμματα ἐνθέρτου διακοσμήσεως ἀντικειμένων ἀπὸ φθαρτὴν ὕλην, μὴ διασωθέντων (ὅπως π.χ. διάφορα ἐλεφάντινα δισκάρια) τέλος δέ, καὶ εἰς μεγάλην ποσότητα, τὰ πανταχοῦ παρόντα κοινότατα «κομβία» ἀπὸ στεατίνην ἢ, σπανιότερον, πηλόν.

Τὰ εὐρήματα. Τὰ εὐρήματα ἀπὸ τοὺς τάφους τῆς Περαιτῆς καὶ πολλὰ καὶ πλούσια εἶναι, ἀλλὰ καὶ ποικίλα, καὶ διαιροῦνται γενικῶς εἰς δύο κατηγορίας: Τὰ κεραμεϊκὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα, τὰ λεγόμενα μικρὰ εὐρήματα. Κατὰ κανόνα, κάθε ταφὴ εὐρέθη κτερισμένη μὲ δειγμάτων καὶ τῶν δύο αὐτῶν εἰδῶν, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ταφαὶ κτερισμέναι μόνον μὲ ἄγγεϊα ἢ μόνον μὲ μικροαντικείμενα.

Α'. Ἀγγεῖα καὶ κεραμεϊκὰ ἐν γένει εὐρήματα. Ἀπὸ τὰ 1264 κεραμεϊκὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκα-

φῆς τὸ σύνολον σχεδὸν εἶναι ἄγγεϊα. Τὰς ὀλίγας ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος αὐτοῦ ἀποτελοῦν 7 εἰδῶλια γυναικεῖα σχήματος Ψ (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1174), 19 εἰδῶλια ζώων καὶ πουλιῶν (Πί ν. 86δ ἀρ. 1112 καὶ 1221), 1 μικρὸν τετραποδικὸν κάθισμα πήλινον, 7 γυναικεῖα εἰδῶλια θρηνωδῶν (βλ. ἀνωτέρω), καθὼς καὶ μικρὸν ὀρθογώνιον παραλληλεπίπεδον τοῦ τάφου 112, συμπαγές, μὲ δύο μικράς ὁπὰς εἰς τὸ ἄνω μέρος του καὶ τὰς 5 ἀπὸ τὰς 6 του πλευράς διακοσμημένας. Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ εἶναι ἄδηλος.

Τὰ ἄγγεϊα, ὡς πρὸς τὸ σχῆμα των, παρουσιάζουν ἀρκετὴν ποικιλίαν, τὰ διάφορα εἶδη ὁμως ἀντιπροσωπεύονται κατὰ τρόπον πολὺ ἄνισον. Τὴν πλειοψηφίαν ἀποτελοῦν οἱ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς (εὐρέθησαν 362, σχεδὸν τὸ 1/3 τοῦ συνόλου), ἀκολουθοῦν δὲ οἱ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι (225), τὰ προχοῖδια (130), αἱ πρόχοι (86), οἱ κύαθοι (97), οἱ σκύφοι (77), αἱ λεκάναι (49), τὰ θήλαστρα (43) καὶ τὰ μικρὰ ἀλαβαστροειδῆ (46). Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα σχήματα, δηλαδὴ μεγάλους πιθοσχημοὺς ἀμφορεῖς, κύλικας μὲ πόδι ἢ χωρίς, κρατῆρας (Πί ν. 86β, ἀρ. 875), οἰνοχόας (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1209), δακτυλίσχημα μὲ καλαθοειδῆ λαβὴν (Πί ν. 87α, ἀρ. 634), ὕδριας, ἀμφορίσκους, ποτήρια, μικρὰ ἀπιόσχημα, ἀσκοειδῆ, πυξίδας, ἀρυταίνας (Πί ν. 86β, ἀρ. 879) καὶ τὰ γνωστὰ πολλαπλὰ τὰ συνδεόμενα μὲ ὕψηλὴν λαβὴν, ὑπάρχουν ὀλίγα, κάποτε μάλιστα ἐλάχιστα δειγμάτων. Εἰς αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἓνας κέρνος, προερχόμενος ἀπὸ τὸν τάφον 122 καὶ ἀποτελούμενος ἀπὸ ὕψηλὴν κυλινδρικήν βάσιν ὅπου ἐπάνω, στηριζόμενοι εἰς ἰσάριθμα στελέχη, εἶναι προσαρμοσμένοι κυκλικὰ 8 ἀπιόσχημοι κοτυλίσκοι ποὺ περιστοιχίζουν ἓνα μεγαλύτερον, ὅμοιον, εἰς τὸ κέντρον (Πί ν. 86α, ἀρ. 866). Τὸ ἄγγεϊον αὐτὸ εἶναι μοναδικὸν ὅχι μόνον εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Περαιτῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, καθ' ὅσον γνωρίζω. Ὡς πρὸς τὰ εἰδῶλια, αὐτὰ δὲν διαφέρουν κατὰ τίποτε ἀπὸ τὰ γνωστὰ καὶ ὁμοία των τῶν ἰδίων χρόνων. Σχηματοποιημένα εἰς πολὺ προχωρημένον βαθμὸν διατηροῦν ὅσα χαρακτηριστικὰ χρειάζονται διὰ νὰ δηλωθῇ τὸ εἶδος των, τοῦτο δὲ ἰσχύει τόσον διὰ τὰ ἀνθρώπινα ὅσον καὶ διὰ τὰ ζωόμορφα (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1174 καὶ Πί ν. 86δ, ἀρ. 1112 καὶ 1221).

Ὁ πηλὸς καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν ἀγγείων διαφέρουν. Ἐὰν ἐξαιρεθοῦν μερικὰ χονδροειδῆ, οἰκιακῆς χρήσεως καὶ ἐν μέρει χειροποίητα, τὰ ὑπόλοιπα (τὸ σύνολον σχεδὸν) εἶναι δυνατόν νὰ διαιρεθοῦν εἰς 4 γενικὰς κατηγορίας. Ἡ πρώτη παρουσιάζει πηλὸν κοκκινωπὸν ἢ, σπανιότερον,

7. Βλ. Sp. Iakovidis, A Mycenaean Mourning Custom. A.J.A. 70 (1966) σ. 43-50, πίν. 15-16.

υποκίτρινον, λεπτόν, καθαρὸν καὶ καλοψημένον. Ὁ πηλὸς τῶν ἀγγείων καλύπτεται ἀπὸ λεπτότατον ἐπίχρισμα τῆς ἰδίας ποιότητος καὶ χρώματος. Τὰ ἀγγεῖα τοῦ εἶδους αὐτοῦ, ψευδόστομοι ἀμφορεῖς κυρίως καὶ μερικοὶ πιθόσχημοι ἀμφορίσκοι, εἶναι ἀπὸ ἀπόψεως κατασκευῆς καὶ ὀπτήσεως τὰ καλύτερα, μὲ λεπτὰ σχετικῶς τοιχώματα καὶ καταφανῇ φροντίδα εἰς τὰς λεπτομερείας.

Ἡ δευτέρα κατηγορία ἐμφανίζει πηλὸν κοκκινωπὸν ἢ κιτρινωπὸν, ἀρκετὰ καθαρὸν, ὅχι ὅμως τελείως ἀπηλλαγμένον ἀπὸ μικροακαθαρσίας, τὸ δὲ ἐπίχρισμα, ὁμοιόμορφον γενικῶς πρὸς τὸν πηλὸν του, εἶναι ἐξ ἴσου λεπτὸν καὶ καθαρὸν ὅσον τὸ τῆς πρώτης. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ ἀγγείων ποὺ μιμοῦνται ἐξωτερικῶς τὰ προηγούμενα εἰς ἐμφάνισιν, εἶναι ὅμως κατωτέρας ποιότητος καὶ ἀμελεστέρας κατασκευῆς. Εἰς τὴν ὁμάδα αὐτὴν ἀνήκει ἡ πλειοψηφία ἐν γένει τῆς κεραμικῆς τῆς Περαιτῆς.

Τῆς τρίτης κατηγορίας, ὅπου ὑάγονται γενικῶς τὰ μεγάλα ἀγγεῖα (πρόχοι, λεκάναι, πιθόσχημοι ἀμφορεῖς), ὁ πηλὸς εἶναι τραχὺς καὶ ἀκάθαρτος, μὲ μεγάλην ἀναλογίαν ξένων σωμάτων (μαρμαρυγίας, μικρῶν λιθαρίων, ἀχύρων κλπ.) ἐρυθρόφαιος καὶ κακῆς, συχνὰ δὲ καὶ πλημμελοῦς, ὀπτήσεως. Ὅλα σχεδὸν καλύπτονται ἀπὸ πρόσθετον ἐπίχρισμα, κατὰ κανόνα τελείως διάφορον εἰς χρῶμα καὶ σύστασιν ἀπὸ τὸν πηλὸν των, ὑπόλευκον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ σχετικῶς μόνον καθαρὸν καὶ αὐτὸ.

Εἰς τὴν τετάρτην, τέλος, κατηγορίαν, ἀνήκουν ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων, ποὺ περιλαμβάνουν καὶ μερικοὺς ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, κατασκευασμένα μὲ φροντίδα καὶ προσοχὴν ἀπὸ πηλὸν πρασινωπὸν, καθαρὸν μὲν καὶ χωρὶς ξένον ἐπίχρισμα, κακῆς ὅμως ποιότητος. Ὁ πηλὸς αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ σχιστολιθικὴν ἀργίλλον (ποὺ ἀφθονεῖ εἰς τὴν Περαιτὴν) καὶ ὅσονδήποτε ἐπιμελῆ κατεργασίαν καὶ ἂν ὑποστῇ, στερεῖται συνοχῆς, ψήνεται ἀτελῶς καὶ ἀπολεπίζεται εἰς μεγάλον βαθμόν. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ εἶναι τοπικῆς κατασκευῆς καὶ καταναλώσεως. Καὶ τὰ ἄλλα ὅμως δὲν φαίνονται ξένης προελεύσεως. Πρέπει νὰ εἶναι προϊόντα τοπικῶν ἐργαστηρίων καὶ ἀποτελοῦν, εἰς τὸ σύνολόν των σχεδόν, ὁμάδα διακρινομένην ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπον μυκηναϊκὴν κεραμικὴν, καθὼς φαίνεται ἄλλωστε νὰ προκύπτῃ καὶ ἀπὸ προσφάτους ἐργαστηριακὰς ἐρεῦνας⁸.

Ἡ βαφὴ ποὺ ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν ἀγγείων παρουσιάζεται εἰς τρεῖς βασικὰς ἀποχρώσεις, μελανόφαιον, καστανὴν καὶ ἐρυθράν.

Πραγματικὴ ὁμως διαφορὰ ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς δὲν ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν, ἡ δὲ ἀπόχρωσις ἐξαρτᾶται ἐν μέρει ἀπὸ τὴν ὀπτησιν, κυρίως ὅμως ἀπὸ τὴν πυκνότητά της.

Ὀλίγα μόνον ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα εἶναι τελείως ἄβαφα, αὐτὰ δὲ ἀνήκουν κατὰ κανόνα εἰς εἶδη προχείρου καὶ συνήθους χρήσεως (κύαθοι, κύλικες, σκύφοι). Τὰ περισσότερα, ἡ μεγάλη πλειοψηφία, εἶναι βαμμένα καὶ διακρίνονται εἰς δύο βασικὰς κατηγορίας: Τὰ μονόχρωμα καὶ τὰ φέροντα διακόσμησιν κατανεμημένην εἰς τὸ ἄβαφον ἔδαφος τοῦ ἀγγείου.

Ἡ πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει μικρὰ κυρίως ἀγγεῖα, πιθοσχήμους ἀμφορίσκους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μερικοὺς σκύφους, ὀλίγας κύλικας. Εἰς τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ τὸσον τὸ ἐξωτερικόν, ὅσον καὶ τὸ ἐσωτερικόν (ἐὰν φαίνεται) καλύπτονται ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ ἐνιαῖον χρῶμα, μὲ ἐξηρημένους κάποτε λεπτὰς ταινίας εἰς τὸν ὦμον ἢ τὸ χεῖλος, ἐνδεχομένως ἕνα μικρὸν κύκλον εἰς τὸ κέντρον τοῦ πυθμένος, συνήθως δὲ τὴν βάσιν. Εἰς τὰ ἄλλα, ἡ διακόσμησις καταλαμβάνει κατ' ἀναλογίαν μικροτέραν ἔκτασιν ἀπὸ ὅσον ἡ ἀδιακόσμητος ἐπιφάνεια καὶ ὑπάγεται εἰς ὀρισμένους κανόνας: Τὸ ἀγγεῖον χωρίζεται, ἀναλόγως πρὸς τὸ σχῆμα του, εἰς ἀνεξάρτητα διακοσμητικὰ πεδία ποὺ ποικίλλουν ἀπὸ εἶδους εἰς εἶδος ἀγγείου καὶ ὅπου τὰ διακοσμητικὰ θέματα εἶναι διατεταγμένα κατὰ ὀρισμένον τρόπον. Εἰς τοὺς ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, τὰ κύρια πεδία τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι ὁ ὦμος, ἡ κοιλία καὶ ἡ βάσις (Πί ν. 87β καὶ 88α). Εἰς τὰ εὐρύστομα (κυάθους, λεκάνας, σκύφους κλπ.) τὸ χεῖλος, τὸ ἐπάνω μέρος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας εἰς τὸ ὕψος τῶν λαβῶν καὶ ἡ βάσις. Εἰς τὰς πρόχους, τὸ χεῖλος καὶ ὁ ὦμος ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἐπάνω μέρος τῆς κοιλίας (Πί ν. 87α, ἀρ. 611). Εἰς τὰ προχοῖδια, τὰς οἰνοχόας καὶ τὰ θήλαστρα, τὸ χεῖλος καὶ ὁ ὦμος (Πί ν. 86β, ἀρ. 862 καὶ 920, Πί ν. 86γ, ἀρ. 1209). Εἰς τὰ ἀνθρώπινα εἰδώλια ἡ διακόσμησις δηλώνει κατὰ τρόπον στοιχειώδη τὴν ἐνδυμασίαν (Πί ν. 86γ, ἀρ. 1174), εἰς δὲ τὰ εἰδώλια τῶν ζώων τὴν ἰδιοτυπίαν τῆς δορᾶς των (Πί ν. 86δ, ἀρ. 1112). Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κύρια αὐτὰ διακοσμητικὰ πεδία, ὑπάρχουν καὶ μερικά δευτερεύοντα, ὅπως αἱ λαβαὶ μὲ τοὺς δίσκους των καὶ τὰ χεῖλη τῶν στομίων εἰς τοὺς ψευδοστόμους ἀμφορεῖς, αἱ λαβαὶ γενικῶς εἰς τὰ λοιπὰ ἀγγεῖα, καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς βάσεως εἰς μερικά, ἀνεξαρτήτως σχήματος.

Τὰ διακοσμητικὰ θέματα εἶναι τὰ γνωστά: Σχηματοποιημένα ἄνθη, σπείραι (Πί ν. 86β, ἀρ. 875, Πί ν. 86γ, ἀρ. 1076), γεωμετρικὰ σχήματα, κυματοειδεῖς γραμμαῖ (Πί ν. 87α, ἀρ. 612 καὶ 590),

8. B.S.A. 58, 1963, σ. 110.

τεθλασμένοι (Πί ν. 86δ, άρ. 1116), κύκλοι με έγγεγραμμένους σταυρούς, ρόδακες (Πί ν. 86γ, άρ. 1142) και όμόκεντρα ήμικύκλια. Έπί πλέον, υπάρχουν ζώα, πτηνά, ίχθεις, άνθρωποι και θαλασσινά (Πί ν. 87β, 88α). Τό βασικό γνώρισμα όλων αυτών είναι ή έντονος σχηματοποίησης και ή πολύ προχωρημένη άφαίρεσις που διακρίνει τήν εκτέλεσιν, τό σχέδιον όμως γίνεται πάντοτε διά τής έλευθέρας χειρός και διατηρεί ζωηράν συνήθως κίνησιν και πρωτοτυπίαν, ένθυμίζουσιν σκαρίφημα μάλλον παρά ίχνογράφημα.

Κατά μετόπας διακόσμησιν παρουσιάζουν μερικά μόνον άγγεία, κρατήρες κυρίως, ένα πώμα πυξίδος (Πί ν. 86γ, άρ. 1142) και μικρός σκύφος. Σχετικήν μονοτονίαν παρουσιάζει ή διακόσμησις εις τās πρόχους, όπου συνίσταται κυρίως εις 2-3 έπαλλήλους ταινίας εις τό ύψος του ώμου και εϋθείαν ή κυματοειδή γραμμήν κατά μήκος τής ράχως τής λαβής, άπολήγουσαν συνήθως εις άγκιστροειδή καμπύλην. Εις τās προχοΐδια, τās οϊνοχόας και τās θήλαστρα παρατηρείται συχνά κροσσώτ ή διακόσμησις του ώμου (Πί ν. 86β, άρ. 862 και 920, Πί ν. 86γ, άρ. 1209, Πί ν. 87α, άρ. 611 και 590).

Ιδιότυπον έντελώς κατηγορίαν, που τās μοναδικά της δείγματα έχουν εύρεθί, καθ' όσον γνωρίζω, εις τήν Περαιήν, άποτελεί ως προς τήν διακόσμησιν των μία όμάς κυάθων και κυαθίσκων. Οί κύαθοι αυτοί φέρουν εις τήν έξωτερικήν των έπιφάνειαν ήμιελλείψεις συμπαγώς βαμμένας από τό χείλος και κάτω που, ύπερπηδῶσαι τό χείλος, συνεχίζονται άντιστοιχώς εις τό έσωτερικόν του άγγείου, είναι δέ δύο ή τρεΐς. Οί κύαθοι αυτοί είναι άσφαλώς έπιτοπίου παραγωγής, πιθανώτατα δέ και έπιτοπίου έμπνεύσεως (Πί ν. 87α, άρ. 589).

Ός προκύπτει εκ των άνωτέρω, τās άγγεία τής Περαιής άνήκουν, κατά τήν μεγίστην των πλειοψηφίαν, εις τούς διακοσμητικούς ρυθμούς τούς γνωστούς ως του Σιτοβολώνος (Granary Class), πυκνόν ρυθμόν (Close style) και ζωγραφικόν ρυθμόν (Pictorial style).

Β'. Μικρά εύρήματα. Εις όσα έγράφησαν διά τās κτερίσματα έγινεν ήδη λόγος διά τās ύλας που έχρησιμοποιήθησαν εις τήν κατασκευήν των μικρών εύρημάτων, καθώς και διά τήν μορφήν που παρουσιάζουν. Άπό τās λεχθέντα όμως δέν κατεφάνη ίσως ή ποικιλία των, αλλά και ό πλούτος που μαρτυροϋν τās εύρήματα αυτά. Η άναλογία των χρυσών και άργυρών άντικειμένων είναι μεγάλη και ή ποιότης των συχνά έξαιρετική· άκόμη μεγαλυτέραν όμως σημασίαν έχει ίσως ή άντίστροφος διαπίστωσις: ότι αί σχετικώς έντελείς άπομιμήσεις των διαφόρων άντικειμένων (κοσμήματα

χάλκινα π.χ., κομβία πήλινα κλπ.) είναι έλάχισται και σπάνια. Πρέπει δέ νά σημειωθί ότι ή έντύπωσις αυτή του πλούτου, που δημιουργοϋν τās όκτακόσια περίπου άνακαλυφθέντα άντικείμενα, είναι κατωτέρα τής πραγματικής καταστάσεως, τουτο δέ όφείλεται εις τήν μνημονευθείσαν ήδη και έξηκριβωμένην συνήθειαν των άπογόνων των νεκρών νά άφαιροϋν εκ των ύστερων από τās ταφάς ό,τι ήτο δυνατόν νά τούς χρησιμεύση.

Άπό τās διάφορα μικρά εύρήματα που συνελέγησαν υπάρχουν μερικά που πρέπει νά μνημονευθοϋν ειδικώς, τόσον λόγω τής ποιότητός των όσον και λόγω του έπιστημονικού ένδιαφέροντος που παρουσιάζουν. Τά έξής:

1) Σφραγιδοκύλινδρος του λάκκου 2 του τάφου 1 από αίματίτην, συροχιτιτικής προελεύσεως, με έγγλυπτον παράστασιν λεπτοτάτης έργασίας, άποτελουμένην από δύο κύρια συμπλέγματα: Εις τό πρώτον μορφή περωτού δαίμονος, όρθία, κρατεί από ένα άνεστραμμένον λέοντα περωτόν και κερασφόρον εις κάθε χέρι, πατεί δέ επάνω εις λέοντα και ταϋρον άντιμετώπους. Εις τό δεύτερον δύο δαίμονες άντιμέτωποι βαίνοντες επί συνεχούς σπείρας κρατοϋν ό καθένας με τό ένα χέρι από ένα των όπισθίων ποδών άνεστραμμένης αίγός, ενώ με τό άλλο υποβαστάζουν περωτόν ήλιακόν δίσκον. Εις τās μεταξύ των μορφών κενά αίγαγρος, κεφαλή άποτροπαϊκή κατά μέτωπον, άστέρες, ρόδακες και πτηνά (Πί ν. 88β).

2) Σφραγιδοκύλινδρος του τάφου 142, προελεύσεως κυπριακής, από αίματίτην, λεπτοτάτης έργασίας και θαυμασίας διατηρήσεως. Η κυρία μορφή παρουσιάζεται καθημένη επί θρόνου και φέρει τό ένδυμα και τās σύμβολα Αίγυπτίου θεού. Όπίσω από αυτήν, άλλη μορφή, όρθία, με τερατώδη κεφαλήν, κρατεί ριπίδιον. Προς τόν καθημενον έρχονται δύο όντα, τό πρώτον, άνθρωπόμορφον με πτέρυγας, τό δέ δεύτερον, με ανθρώπινον σῶμα και κεφαλήν ζώου, κρατοϋντα και τās δύο από ένα ζών. Εις τās κενά κροκόδειλος άνεστραμμένος, λέων, πτηνόν, χέρι σφιγμένον εις γρόνθον και δύο γραμμικά σύμβολα (Πί ν. 88γ).

3) Δύο όμοιαι δέλτοι αίγυπτιακής προελεύσεως από φαγεντιανήν, ή μία (άρίστης διατηρήσεως) από τόν λάκκον 2 του τάφου 1, ή άλλη (κακής σχετικώς διατηρήσεως) από τόν τάφον 104. Φέρουν έντυπον ίερογλυφικήν έπιγραφήν με τό όνομα του Ραμσή του Β' (Πί ν. 89α).

4) Τέσσαρες αίγυπτιακοί σκαραβαίοι από φαγεντιανήν του τάφου 13, όί τρεΐς πολύ φθαρμένοι. Εις τόν ένα διακρίνονται τās ίχνη ίερογλυφικής έπιγραφής: 'Ο θεός Άμμων Pā (ΠΑΕ 1954, σ. 97, εικ. 7).

5) Δύο αιγυπτιακοί σκαραβαῖοι ἀπὸ φαγεντιανῆν τοῦ τάφου 75, ἀρίστης διατηρήσεως. Εἰς τὸν ἓνα σφίγξ καὶ ἱερογλυφικά διακοσμητικά στοιχεῖα. Εἰς τὸν ἄλλον ἔντομον (Πί ν. 89β,ε).

6) Σκαραβαῖος αιγυπτιακὸς ἀπὸ φαγεντιανῆν, ἀρίστης διατηρήσεως, τοῦ τάφου 90, μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: Φθᾶ, ὁ κύριος τῆς ἀληθείας (ΠΑΕ 1959, σ. 15-16, πίν. 8α).

7) Σκαραβαῖος αιγυπτιακὸς ἀπὸ φαγεντιανῆν, ἀρίστης κατασκευῆς καὶ διατηρήσεως, τοῦ τάφου 147, μὲ κρυπτογραφικὴν ἱερογλυφικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὴν βάσιν του (Ἔργον 1963, σ. 23, εἰκ. 25 καὶ B.C.H. 89 (1965) σ. 10-14).

8) Μικρὸν ὁμοίωμα τοῦ θεοῦ Bes, αιγυπτιακόν, ἀρκετὰ ἐφθαρμένον, ἄλλο τῆς θεᾶς Thoëris καὶ τρία μικρά ὁμοιώματα κροκοδείλων, φθαρμένα καὶ ἑλλειπῆ, τοῦ τάφου 30 (ΠΑΕ 1955, πίν. 31α).

9) Φακοειδὴς σφραγιδόλιθος ἀπὸ ὀπάλλιον, συγκολλημένος ἀπὸ 2 τεμάχια, τοῦ λάκκου 2 τοῦ τάφου 1, μὲ ἔγγλυπτον παράστασιν αἰγᾶρου κειμένου ἐπὶ τῆς ράχεώς του, κυρτωμένου καὶ ἐκτινάσσοντος τὰ σκέλη. Μεταξὺ τῶν ὀπισθίων του ποδῶν προτομή ὁμοίου. Ἀρίστης τέχνης (ΠΑΕ 1953, σ. 93, εἰκ. 5).

10) Κωνοειδὴς σφραγιδόλιθος ἀπὸ στεατίτην, πιθανότατα κυπριακῆς προελεύσεως, τοῦ τάφου 24. Φέρει ἔγγλυπτον παράστασιν ζώου μὲ δύο κεφαλὰς ἀντιθετικῶς διατεταγμένας, ὅπως εἰς τὰ παιγνιόχαρτα (ΠΑΕ 1954, σ. 97, εἰκ. 8).

11) Φυλακτὸν φακοειδὲς ἀπὸ αἱματίτην, τοῦ τάφου 24. Φέρει εἰς τὰς δύο ὀψεις του καὶ κατὰ μῆκος τῆς περιμέτρου ἐγχράκτους γραφικοὺς χαρακτήρας πού ἀπομυθολογῶνται σύμβολα τῆς γραμμικῆς γραφῆς Β ἢ μᾶλλον τῆς κυπρομινωϊκῆς. Εἰς τὸ μέσον ἐκάστης ὀψεως ὑπάρχει σύμπλεγμα ἄλλων χαρακτήρων, πού ἀντιγράφουν χιττιτικὴν ἱερογλυφικὴν ἐπιγραφὴν (Πί ν. 89γ-δ).

12) Σφαιρικὴ ψήφος ἀπὸ ὑαλόμαζαν τοῦ τάφου 108, διάτρητος, διατηροῦσα μέσα εἰς τὴν ὀπὴν τμήμα σιδηροῦ στελέχους. Προφανῶς πρόκειται περὶ κεφαλῆς σιδηρᾶς περόνης (ΠΑΕ 1960, σ. 20, πίν. 5γ,δ).

13) Σιδηροὺν μαχαίριδιον πολὺ ὀξειδωμένον τοῦ τάφου 28, καὶ ἄλλο, παρόμοιον, τοῦ τάφου 38. Εἰς τὰς λαβὰς καὶ τῶν δύο χάλκινوي ἥλοι συνεκράτουν τὴν ἐπένδυσιν (Πί ν. 90ε).

14) Ἀτρακτος ἀκεραία ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν τοῦ τάφου 152 μὲ ἐγχάρακτον διακόσμησιν καὶ ὁμοία τοῦ τάφου 65, εἰς τεμάχια μὴ συνανήκοντα (Πί ν. 90ς').

15) Χάλκινον ξίφος τοῦ τάφου 12. Ἡ λαβὴ ἔχει περιχειλῶμα ἀπὸ λεπτὸν χάλκινον ἔλασμα πού ἐπλαισίωνε τὴν ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν ἐπένδυ-

σίν τῆς. Τὸν φυλακτήῃρα ἀποτελοῦν δύο κνώδοντες στραμμένοι πρὸς τὰ κάτω (Πί ν. 90β).

16) Χάλκινον μαχαίριδιον τοῦ ἰδίου τάφου. Ἡ λαβή, συμπαγὴς καὶ χωρὶς ἐπένδυσιν, ἀπολήγει εἰς κεφαλὴν πτηνοῦ. Ἡ λεπίς καταλήγει εἰς λεπτήν αἰχμὴν λοξὴν πρὸς τὰ ἄνω. Κατὰ μῆκος τῆς ράχεως ἐγχάρακτος διακόσμησις (Πί ν. 90α).

17) Δύο χάλκιναι πόρπαι τοῦ τάφου 65 καὶ μία τοῦ 155 μὲ εὐθύγραμμον φυλλόσχημον τόξον φέρον ἐπὶ τῆς ράχεως ἐγχάρακτον διακόσμησιν. Τὸ ἐλεύθερον ἄκρον τοῦ τόξου καταλήγει εἰς ὑποδοχὴν διὰ τὴν αἰχμὴν τῆς περόνης (Πί ν. 90δ).

18) Δύο χάλκιναι πόρπαι τοῦ τάφου 74 μὲ ἰσχυρῶς καμπύλον σχοινοειδὲς τόξον, πού τὸ ἐλεύθερον ἄκρον του καταλήγει εἰς ὑποδοχὴν τῆς αἰχμῆς τῆς βελόνης (Πί ν. 90γ). Ἡ ἀνεύρεσις τῶν δύο αὐτῶν εἰδῶν πορπῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲ εὐθύγραμμον καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ κυρτὸν τόξον, δὲν συνηγορεῖ πρὸς τὴν ἀποψιν ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο κατηγοριῶν εἶναι ὄχι μόνον τυπολογικὴ ἀλλὰ καὶ χρονολογικὴ καὶ ὅτι αἱ πόρπαι μὲ κυρτὸν τόξον εἶναι μεταγενέστεραι τῶν ἄλλων. Ἡ, τουλάχιστον, προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ νεκροταφείου οἱ δύο τύποι συνυπήρχον. Τὰ ἀγγεῖα πού εὐρέθησαν μὲ τὰς πόρπας τοῦ τάφου 65 εἶναι ὅμοια καὶ σύγχρονα μὲ τὰ ἀγγεῖα τὰ συνοδεύοντα τὰς τοῦ τάφου 74, ἀνήκουν δὲ ὅλα εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ Σιτοβολῶνος.

Τὰ εὐρήματα αὐτά, εἴτε μεμονωμένως ἐξετάσθουν εἴτε εἰς τὸ σύνολόν των, εἶναι διδακτικώτατα. Ἐχομεν εἰς τὸ νεκροταφεῖον ἐνὸς μικροῦ συνοικισμοῦ τῆς Ἀττικῆς τρία σιδηρᾶ ἀντικείμενα, τὰ μόνα μέχρι στιγμῆς εὐρεθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνήκοντα ἐξηκριβωμένως εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Ὁ σίδηρος τὴν ἐποχὴν πού ἀνήκουν οἱ τάφοι ἦτο τὸ πολυτιμότερον, ἀκριβώτερον καὶ περισσότερον δυσεύρετον μέταλλον ἀπὸ ὅλα καὶ ἀπετέλει τὸ ἀντικείμενον μονοπωλιακῆς περίπου παραγωγῆς καὶ διαθέσεως ἐκ μέρους τῶν χιττιτῶν. Τὰ τρία αὐτὰ ἀντικείμενα λοιπὸν δεικνύουν βεβαίως ὅτι οἱ κάτοχοι τοῦ νεκροταφείου ἦσαν πλούσιοι, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ κάτι ἄλλο, ἀκόμη σπουδαιότερον, ὅτι δηλαδὴ εὐρίσκοντο εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἢ τουλάχιστον μὲ τὰ παράλια τῆς. Τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν ἐνισχύει ἀκόμη περισσότερον ἡ ἀνεύρεσις τῶν σφραγιδοκυλίνδρων, πού προέρχονται ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ τὴν περιοχὴν τῆς νοτίας Μ. Ἀσίας, ἢ τῆς Συρίας. Σημειώτέον ὅτι πρὸς τὴν κατεῦθυνσιν αὐτὴν ἔχομεν καὶ μίαν ἄλλην ἐμμεσον ἔνδειξιν: τὴν τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ξένον κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπι-

κρατεί ήδη πρό της εποχής των τάφων της Περαιτής εις την Μ. Ἀσίαν, ὅπως ἀπέδειξαν αἱ ἀνασκαφαί τῆς Τροίας VI καὶ τὸ χιτιτικὸν νεκροταφεῖον τοῦ Μπογάζκιοῦ, καὶ παρουσιάζεται σποραδικῶς εἰς τὴν ΝΑ. λεκάνην τῆς Μεσογείου.

Ἡ σχέσις μετὰ τὴν Μ. Ἀσίαν λοιπὸν εἶναι ἀποδεδειγμένη. Πολὺ στενότερα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τὴν Αἴγυπτον. Αἱ δέλτοι, οἱ σκαραβαῖοι, τὰ φυλακτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι αἱ ἐπαφαὶ μετὰ τὴν χώραν αὐτὴν ἦσαν στεναὶ καὶ συνήθεις, εἰς αὐτὰς δὲ ἴσως θὰ πρέπη νὰ ἀποδοθῇ καὶ ἡ σχετικὴ ἀφθονία τῶν χρυσῶν ἀντικειμένων τῶν τάφων.

Ὁ ὁρμος τοῦ Πορτοράφτη μετὰ τὴν μονίμως ἥρεμον θάλασσαν του καὶ τὴν ὁμαλὴν καὶ ἀμώδην παραλίαν του ἀπετέλει εἰς μίαν ἐποχὴν ὅπου τὰ πλοῖα, προσορμιζόμενα, ἀπεσύροντο εἰς τὴν ξηρὰν, ἰδεώδη φυσικὸν λιμένα καὶ καταλληλότετον ὀρμητήριον διὰ ὑπερπόντια ταξίδια. Ἦσαν ἄρα οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ναυτικοὶ καὶ ἔμποροι, οὕτω δὲ ἐξηγεῖται καὶ ἡ εὐμάρειά των, πού ἡ Ἀττικὴ βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ. Ἐπρεπε νὰ τὴν ἀναζητήσουν ἄλλου καὶ τὴν ἀνεζήτησαν εἰς τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Μεσογείου καὶ τὸ δέλτα τοῦ Νείλου, τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου.

Χρονολογικά. Ἡ σχετικὴ χρονολόγησις τῶν εὐρημάτων τῆς Περαιτῆς δὲν παρουσιάζει μεγάλας δυσκολίας. Τὰ ἀγγεῖα (βλ. Πί ν. 86α-δ, 87α-β καὶ 88α) καὶ ὅσα ἀπὸ τὰ εὐρήματα εἶναι ἐπιδεκτικὰ χρονολογήσεως ἀνήκουν εἰς τὴν τελευταίαν μυκηναϊκὴν περίοδον, τὴν ΥΕ ΙΙΙ Γ. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι κάπως παλαιότερα, ὅχι πολὺ ὅμως. Ὑπάρχουν συγκεκριμένως μερικοὶ ψευδόστομοι ἀμφορεῖς πού ὡς ἐκ τοῦ σχήματος καὶ τῆς διακοσμήσεώς των πρέπει νὰ ἀναχθοῦν εἰς τοὺς τελευταίους ΥΕ ΙΙΙ Β χρόνους, αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ διὰ μερικὰ ἄλλα ἀγγεῖα. Αὐτὰ ὅμως εἶναι ὀλίγα καὶ ἀνεπαρκῆ διὰ νὰ προσδιορίσουν τὸν κύριον ὄγκον τῶν εὐρημάτων, πού εἶναι ὁπωσδήποτε

ὕστερότερα. Μᾶς ἐπιτρέπουν ὅμως νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ νεκροταφείου εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΕ ΙΙΙ Β ἐποχῆς ἢ μάλλον εἰς τοὺς μεταβατικούς χρόνους ἀπὸ τῆς ΥΕ ΙΙΙ Β εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙ Γ. Τὰ τελευταῖα ἀφ' ἐτέρου ἀγγεῖα, ὀλίγα σχετικῶς καὶ αὐτὰ, ἀνήκουν εἰς τοὺς ἐσχάτους ΥΕ χρόνους, ὀλίγον πρό τῆς ἐποχῆς τῶν ὑπομυκηναϊκῶν τάφων τῆς Σαλαμίνας (βλ. π.χ. Πί ν. 87α, ἀρ. 590). Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ὀρίων τοποθετεῖται τὸ μέγιστον μέρος τῶν εὐρημάτων τῆς Περαιτῆς. Μὲ ἄλλους λόγους, τὸ νεκροταφεῖον ἐλειτούργησε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ΥΕ ΙΙΙ Γ καὶ διήρκεσεν ἀκριβῶς ὅσον καὶ αὐτή.

Ἡ ἀπόλυτος ὅμως χρονολόγησις τῶν εὐρημάτων παρουσιάζει σοβαρὰς δυσκολίας. Στοιχεῖα ὑπάρχουν, καὶ εἶναι τὰ ξένης καὶ δὴ αἰγυπτιακῆς προελεύσεως εὐρήματα. Ἐξ αὐτῶν οἱ σκαραβαῖοι, πλὴν τοῦ εὐρεθέντος εἰς τὸν τάφον 147, εἶναι δύσκολον νὰ χρονολογηθοῦν μετὰ ἀρκετὴν ἀκρίβειαν. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς σφραγιδοκυλίνδρους. Ἀπομένουν ὡς πολὺτιμα ἀσφαλῶς στοιχεῖα αἱ δύο δέλτοι Ραμσή τοῦ Β', πού ἐκάλυψε μετὰ τὴν βασιλείαν του τὰ πρῶτα 3/4 τοῦ 13ου π.Χ. αἰῶνος. Μὲ αὐτὰς συμφωνεῖ καὶ ὁ σκαραβαῖος τοῦ τάφου 147. Πρέπει ὅμως νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ διάστημα πού τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ, ἀποκτηθέντα εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ μεταφερθέντα εἰς τὴν Περαιτὴν, παρέμειναν εἰς τὰ χέρια τῶν ιδιοκτητῶν τους, προτοῦ θεθοῦν μέσα εἰς τὸν τάφον. Ὁ ὑπολογισμὸς αὐτός περιπλέκεται ἀκόμη περισσότερο, ἐάν ὑποτεθῇ ὅτι ἀπετέλουν οἰκογενειακὰ κειμήλια, χρησιμοποιοῦντα ὅχι ἀπὸ ἓν ἄτομον ἀλλὰ ἀπὸ περισσότερα. Ἐκεῖνο πού μπορεῖ νὰ λεχθῇ πρὸς τὸ παρὸν εἶναι ὅτι εὐρέθησαν μετὰ ἀγγεῖα παλαιότερα τῶν ἀρχῶν τῆς ΥΕ ΙΙΙ Γ, ἢ τὸ πολὺ, συμπίπτοντα πρὸς αὐτὴν, καὶ ἐπομένως οἱ τελευταῖοι χρόνοι τῆς βασιλείας Ραμσή τοῦ Β' ἀποτελοῦν δι' αὐτὰς *terminum post quem*.

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

*

Περατή: α. Αί καύσεις τοῦ λάκκου 1 τοῦ τάφου 1, μέσα εἰς τὸν τεφροδόχον ἀμφορίσκον των,
β. Ἡ καῦσις τοῦ τάφου 157 ἀνάμεσα εἰς τὰ τεμάχια τῆς τεφροδόχου διώτου πρόχου της

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Περατή: α. Ειδώλια θρηνωδών στερεωμένα εις τὰ χεῖλη διώτου λεκάνης, β. Ἀγγεῖα διάφορα, γ. Ἀγγεῖα καὶ γυναικεῖον εἶδωλιον σχήματος Ψ, δ. Ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Περατή: α. Διάφορα ἀγγεία, β. Ψευδόστομοι ἀμφορείς

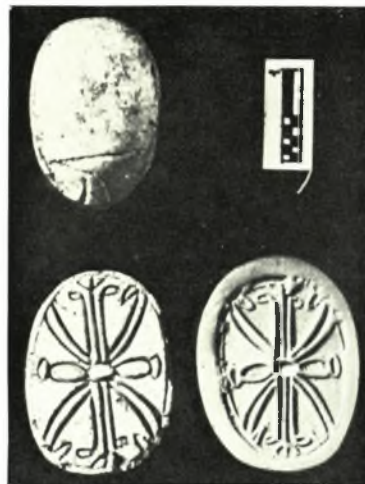
ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Περατή: α. Ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, β. Ἀνάπτυγμα σφραγιδοκυλίνδρου τοῦ τάφου 1,
γ. Σφραγιδοκύλινδρος τοῦ τάφου 142

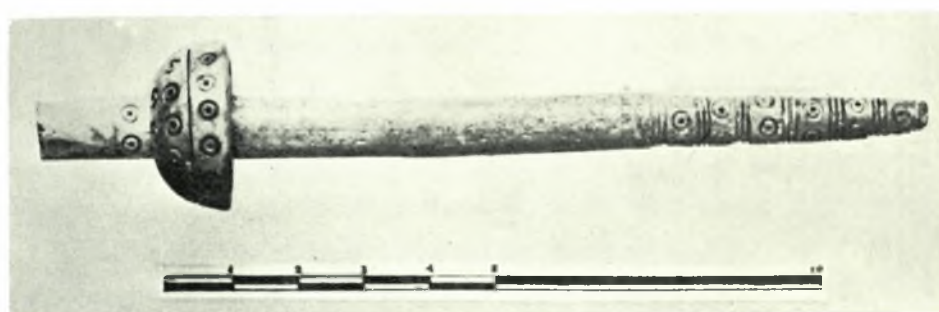
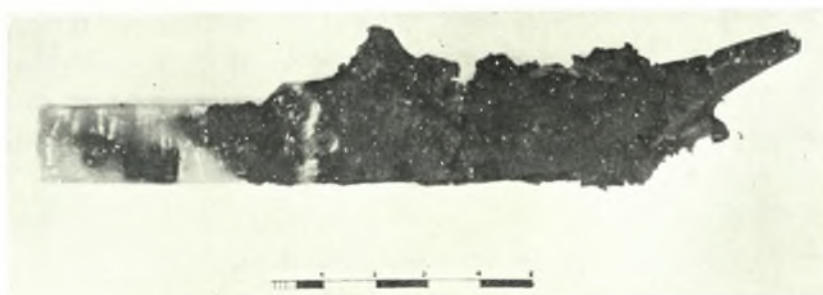
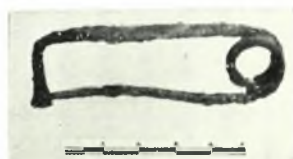
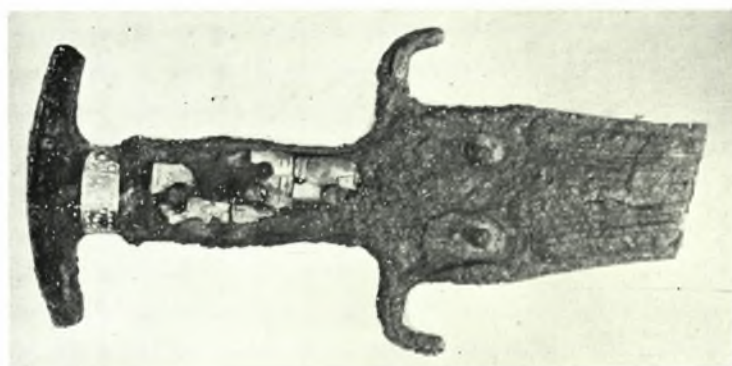
ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Περατή: α. Αιγυπτιακή δέλτος τοῦ τάφου Ι, β. Σκαρβαβίτος τοῦ τάφου 75, γ-δ. Ἐνεπίγραφον φυλακτὸν τάφου 24, ε. Σκαρβαβίτος τοῦ τάφου 75

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

Περατή: Χάλκινον μαχαιρίδιον τοῦ τάφου 12, β. Λαβὴ χαλκίνου ξίφους τοῦ τάφου 12, με ἐπένδυσιν ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν, γ. Πόρπη τοῦ τάφου 74, δ. Πόρπη τοῦ τάφου 65, ε. Σιδηροῦν μαχαιρίδιον τοῦ τάφου 38, ς'. Ἄτρακτος ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν τοῦ τάφου 152

ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ